

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.2.731

UDK 2-78:061.235

Primljeno: 29. 03. 2023.

Pregledni rad
Review paper

Ljubo Lepir

HUMANITARNI RAD RELIGIJSKIH ZAJEDNICA KAO OSNOVA PRAKSE SOCIJALNOG ZBRINJAVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

U članku se razmatra doprinos humanitarnih aktivnosti najzastupljenijih vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini na razvoj prakse socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške. Razmatra se uticaj socijalnih učenja katoličke, pravoslavne i islamske vjerske zajednice čija se idejna utemeljenja nalaze u Bibliji i Kur'anu. U članku se daje pregled istorijske uslovljenosti prakse socijalne djelatnosti vjerskih zajednica sa posebnim aspektom na periode kada je bio slab odgovor države na životne teškoće građana i kada je bio ostavljen prostor vjerskim zajednicama za uključivanje i praktično djelovanje u oblastima zaštite i pružanja podrške socijalno osjetljivim grupama stanovništva. Solidarnost i dobrovoljnost su bili idejni temelji, a milosrđe je bilo mehanizam praktikovanja socijalnozaštitne funkcije vjerskih zajednica na prostoru Bosne i Hercegovine u prošlosti ali i danas. Članak se završava porukom da je oblast socijalnog aktivizma i karitativnog rada vjerskih zajednica područje boljeg međureligijskog i međunacionalnog razumijevanja i saradnje u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: humanitarni rad; religijske zajednice; socijalna učenja religija

1. UVOD

Religija je oduvijek imala uticaj na organizaciju života ljudi, a pitanja odnosa prema čovjeku, njegovim pravima, humanizmu i solidarnosti činila su osnovu svakog religijskog učenja. Religijske doktrine su u svojim osnovama prožete paradigmom

pomaganja i milosrđa prema socijalno ugroženima. Po svojoj prirodi religije u fokusu imaju etička pitanja, pa njihova povezanost sa praksom humanitarnog rada se nameće sama od sebe. Kako Dirkem (1982) navodi, religije su neraskidivi dio društva dijeleći njegovu sudbinu i utičući na njega.

Ishodište humanitarnog i dobrovoljnog rada religijskih zajednica se nalazi u vjerskim učenjima, a materijalizuje se kroz pružanje neposredne podrške putem obaveza vjernika i institucionalnim djelovanjem vjerskih institucija. Prema Lakićević (1991: 113), vjerske zajednice su po ovom pitanju napravile jasnu distinkciju između obaveza i odgovornosti vjernika i crkve na način da je „dužnost vjernika da čini akte milosrđa, a crkva da pokreće socijalne akcije i neke od njih sama realizuje“.

Praksa dobrovoljnog i humanitarnog rada vjerskih zajednica se ostvaruje kroz neposredno angažovanje i provođenje konkretnih akcija pomoći, propovijedanjem (zagovaranjem potrebe pomaganja) i organizovanjem rada karitativnih humanitarnih organizacija i udruženja. Putem humanitarnih aktivnosti vjerske zajednice ostvaruju svoj vjerski uticaj na sekularno tkivo društva, kulturu, tradiciju, moral, idejne i društvene vrijednosti.

Na tlu Bosne i Hercegovine djeluje više religijskih konfesija ali tri, islamska, pravoslavna, katolička su najmnogobrojnije, i samim tim imaju najveći uticaj na praksu humanitarnog rada. Osim ispunjavanja vjerskih ciljeva, značaj ovih vjerskih zajednica proizilazi iz činjenice da su one na ovim prostorima historijski dovele do nacionalne izdiferenciranosti stanovništva, tako da pripadnost religijskoj zajednici čini jednu od najbitnijih identitetskih određenja stanovnika Bosne i Hercegovine. Naime, ogromna većina Bošnjaka su pripadnici islamske vjeroispovijesti, Srbi su pretežno pravoslavci, a Hrvati su dominantno katolici.¹ Takođe, za razumijevanje djelovanja religijskih zajednica i njihovog uticaja na život ljudi u Bosni i Hercegovini neophodno je imati u vidu da su sve tri pomenute religijske zajednice povezane i sastavni su dio šireg vjerskog organizovanja muslimana, pravoslavaca i katolika u svijetu. Na taj način, putem religijskog uticaja u Bosni i Hercegovini je ostvarena veza sa tradicijima, običajima, kulturama i moralnim svjetonazorima drugih zajednica u svijetu u kojima je isto tako dominantna islamska, pravoslavna i katolička religija. Samim tim praktikovanje humanitarnog rada vjerskih zajednica treba posmatrati kao

---

1. Prvi zvanični popis stanovništva na području Bosne i Hercegovine je proveden 1879. godine od strane austrougarske okupacione vlasti. Prema istom, na području Bosne i Hercegovine je živjelo 42,83% pripadnika pravoslavne vjere, 38,72% pripadnika islamske vjeroispovijesti i 18,14% pripadnika katoličke vjeroispovijesti. Vremenom se taj odnos mijenjao, da bi 1991. godine bilo 43,48% muslimana, 31,21% pravoslavaca i 17,38% katolika, a 2013. godine taj udio je iznosio: 50,70% muslimana, 30,75% pravoslavaca i 15,19% katolika (Marić 1966; Agencija za statistiku BiH 2019).

dio nastojanja da religija zadrži svoj uticaj i da se dublje inkorporira u društveno tkivo Bosne i Hercegovine.

2. SOCIJALNA UČENJA KAO ISHODIŠTA HUMANITARNOG RADA VJERSKIH ZAJEDNICA

Socijalno učenje je sastavni dio svih religija i ono potiče iz sadržaja svetih spisa (Biblija, Kur'an), prakse i tumačenja teoloških mislilaca.² Socijalno učenje je sastavni dio teološko-filozofskih promišljanja o ključnim društvenim i životnim pitanjima zajednice. Ono podrazumijeva traženje odgovora na pitanja ostvarivanja ljudskih prava, humanizma, solidarnosti i milosrđa, kao i odgovora na egzistencijalne potrebe i stanja socijalne ugroženosti ljudi. U operativnom smislu, socijalno učenje religijskih zajednica tiče se ostvarivanje ideja jednakosti i solidarnosti, te načina organizovanja i neposrednog pružanja pomoći onima kojima je ona potrebna. Socijalno učenje kao ishodište humanitarnog djelovanja vjerskih zajednica čine tri ključne komponente, a to su: jednakost svih i svakog, solidarnost i praksa (tradicija) pružanja i organizovanja neposredne pomoći.

Ideja jednakosti svih i svakog čini okosnicu ostvarivanja vjerske i socijalne pravde. Svi ljudi su jednaki pred zakonom postulat je savremene države, a stav da su svi ljudi jednaki pred Bogom zastupaju gotovo sve religije svijeta. Međutim, ta jednakost se ne ostvaruje u praksi, posebno ne ona materijalna. Nastojeći da se adekvatno postave prema problemu siromaštva i pitanju društvene nejednakosti religijske zajednice su imale različite pristupe kroz istoriju.

Odnos prema siromaštvu i bogastvu je polje gdje se najsnažnije materijalizuje socijalna osjetljivost religijskih konfesija prema principu jednakosti. Razlog tome nalazi se u činjenici da je nastanak religija svojevrsni odgovor na postojanje siromaštva u društvu i socijalnih nejednakosti koje ga uzrokuju. Svete knjige u svojim stavovima o siromaštvu i bogastvu opravdavaju postojanje socijalne stratifikacije, s tim da se u nekim religijama siromaštvo izdiže na nivo vrline, a bogastvu se daju negativne konotacije. Gotovo u pravilu, religije su na strani ugnjetenih i siromašnih, pa je odnos prema siromašnima, kod većine religija, postao putokaz i mjera is-

---

2. Pored izvornog učenja koje je sadržano u Bibliji, posebno u Novom zavjetu, na socijalnu orijentaciju hrišćanskog učenja uticala su učenja mislilaca kao što su Augustin (354-430) i nešto kasnije Toma Akvinski (1225-1274), te pravoslavni Rastko Nemanjić – Sveti Sava (1175-1236). Islamski mislioci, a posebno Ibn Sina – Avicenna (980-1037), Ibn Rušd – Averroes (1126-1198) i Ibn Haldun (1332-1406) svojim su doprinosima razjasnili mnoga učenja Kur'ana vezano za ulogu religije, filozofije i socijalnog učenja sa konkretnim društvenim razvojem. Detaljnije pogledati filozofske hrestomatije, tom II i tom XII, Matice Hrvatske (1983).

punjavanja vjerskih i moralnih dužnosti. Može se reći da etička učenja i moralni stavovi o siromašnima, njihovom mjestu u društvu, čine osnovu socijalnog djelovanja vjerskih zajednica.

Dok pojedine religije vremenom modifikuju svoje dogme u pravcu prihvatanja socijalne diferenciranosti društva, druge nastoje pitanje socijalne jednakosti tumačiti u skladu sa izvornim postavkama svoje vjere. Tako je Katolička crkva krajem devetnaestog vijeka redefinisala svoj odnos prema pojmu jednakosti u društvu na način da je opšteprisutnu nejednakost nastojala interpretirati i opravdavati. Papa Leon XIII (1891, prema Valković 1991) je u encikliki *Rerum novarum* stao u odbranu društvene nejednakosti ustvrdivši da ju je nemoguće ukinuti jer ona proizilazi iz prirode ljudskog bića. Naime, nemaju svi iste umne sposobnosti, radne navike, zdravlje i fizičku snagu. Sa druge strane, protagonisti južnoameričkog katoličkog pokreta *teologije oslobođenja* smatraju da je nejednakost neprirodna pojava protiv koje se treba boriti, a Crkva treba da bude na čelu te borbe (Boff 1983).

Druga komponenta vjerskih učenja koja usmjerava religijske zajednice prema polju humanitarnog djelovanja jeste *pitanje solidarnosti*, odnosno, potreba međusobnog pomaganja, davanja i milosrđa. Sve religijske zajednice zagovaraju pomaganje siromašnima i onima kojima je pomoć potrebna. S jedne strane, to se čini da se ojača moralni potencijal sljedbenika – članova zajednice, a s druge strane da se iskaže posebna socijalna osjetljivost religijskog učenja što može pogodovati širenju uticaja vlastite vjerske zajednice na ukupno društvo. Socijalnim učenjem se naglašava priroda dobrovoljnosti i milosrđa koje je u svim religijskim konfesijama zasnovano na potrebi da se hrane gladni, da se poje žedni, da se odijevaju nagi, da se ugoste stranci, da se posjećuju bolesni, da se utješe nesretni i da se pomogne zatočenim (Cvitković 2007).

Prema hrišćanskom učenju međusobna solidarnost i pomaganje siromašnima postaju osnovno obilježje religijskog života, pa kao takvo i obaveza svakog vjernika. Model milosrđa se često svodi na potrebu pomaganja unutar vlastite uže zajednice, ali kao načelo ono je podignuto na nivo univerzalnosti postupanja u čitavom društvu. Po mišljenju teologa svaka osoba je obavezna da daje milosrdne darove, čak i onaj kome je potrebna pomoć. Upravo ta činjenica je omogućila vjerskim institucijama da kroz istoriju budu prihvaćene kao činioci mreže subjekata koji pomažu ljudima. Iako isključivo dobrovoljan čin, davanje milostinje potaknuto je različitim motivima. Kako navodi Cvitković (2007: 149) oni se kreću „od pokušaja spašavanja od smrti (Talmud), preko želje za stvaranjem ekonomske jednakosti (Novi zavjet) i da se „umili“ Allahu (Kur'an), do iskazivanja ljubavi prema bližnjima“. Akt milosrđa je

dobrovoljan, što znači da je to mehanizam stvaranja svjesnosti kod onoga koji ima (bogatih) o potrebi pomaganja siromašnima, a solidarnost i proizilazi iz potrebe međusobnog pomaganja u situacijama kada čovjek ne može sam da se nosi sa životnim neprilikama. Takav stav u hrišćanstvu dao je osnovu za razvijanje prvih organizovanih akcija unutar crkve, usmjerenim na pružanje pomoći ranjivim i socijalno marginalizovanim grupama stanovništva.

Osnova učenja koje je poticalo muslimansku zajednicu na humanitarne aktivnosti i djelovanje prema socijalno ugroženim članovima se nalazi u islamskom pravu (*šerijat*). Pravne norme kojima su uređivani odnosi u društvu zasnovane su na učenju iz Kur'anu o Allahovoj naredbi o neophodnosti činjenja pravednosti, dobročinstva, materijalnog pomaganja i zabrani „bestidnih djela, nevaljaštine i mržnje“ (Odredba XVII, 990 Kur'an). Kur'an propisuje opštu obavezu na milosrđe koje je namjenjeno isključivo siromašnima. U Odredbi II, 172 se navodi: „Pobožan je onaj ... koji iz ljubavi prema Bogu daje od svog imanja svojim bližnjima, sirotim, ubogima, putnicima i onima koji prose milostinju“ (prema Bobanović 2005: 118). *Sadaka* (milostinja) kao najeksplicitniji čin milosrđa, ima status religijskog činjenja, i kao takvo postaje orijentir ispunjavanja obaveza vjernika prema religijskoj zajednici kojoj pripada. Ključno u ovoj vrsti pomoći jeste njena dobrovoljnost, odnosno iskazivanju želje da se pomogne onima kojima je pomoć potrebna bez očekivanja bilo kakve protuusluge. Mehanizam sadake, osim što pomaže socijalno najugroženije kategorije društva, utiče i na preraspodjelu bogastva kako se ono ne bi nagomilovalo u rukama manjine, što predstavlja praktični vid ostvarivanja principa solidarnosti u zajednici (Benić 2017).

Treća komponenta odnosi se na praksu odnosno *tradiciju pružanja i organizovanja neposredne pomoći*. Ona je direktno vezana za pitanje odgovornosti organizovanja i institucionalnog djelovanja vjerskih zajednica u ostvarivanju obaveze milosrđa. Zbog uticaja koje imaju na stanovništvo, a time i na kreiranje društvenih odnosa, vjerske zajednice nisu mogle biti amnestirane od odgovornosti organizovanja neposredne pomoći stanovništvu kada se nađe u stanju socijalne potrebe, a posebno prema socijalno osjetljivim grupama. U tom kontekstu treba razlikovati dva pristupa prema pitanjima odgovornosti vjerskih zajednica za pružanja socijalne podrške građanima.

Prvi pristup, kakav se može susresti kod pravoslavne zajednice, zasniva se na stavu da su pitanja socijalne sigurnosti isključivo odgovornost države i njenih institucija, a vjerske institucije su pojavljuju na nivou pružanja hitne socijalne pomoći zasnovane na karitativnom modelu. Ovaj pristup proizilazi iz stava da su odgovornosti svjetovne i vjerske vlasti striktno podijeljene. Prema istom, odgovornost za

socijalna pitanja prevashodno pripada državi i njenim institucijama, dok su vjerske institucije tu radi propagiranja vjere i zadovoljavanja vjerskih potreba, što u konačnici dovodi do veoma male prisutnosti vjerskih zajednica u javnim sistemima socijalne zaštite. Crkva je tu da potiče vjernike na činjenje djela milosrđa i pokreće pojedinačne socijalne akcije. Ona djeluje na nivou opšteg i pojedinačnog, a njen rad se prepoznaje kao propovijedanje i provođenje čina milosrđa kao vjernikove dužnosti prema čovjeku i Bogu. U tom kontekstu, Srpska pravoslavna crkva³, kao najzastupljeniji i jedini organizacioni oblik pravoslavlja prisutan u Bosni i Hercegovini, nije se bavila institucionalnim organizovanjem socijalnih aktivnosti kao što je to činila Katolička crkva. Većinu aktivnosti vezanih za humanitarni rad Crkva je provodila kroz redovno djelovanje crkvenih opština (parohija) i njihovih sveštenika (paroha). Takav pristup Srpska pravoslavna crkva je zadržala tokom čitavog svog prisustva na tlu Bosne i Hercegovine.

Drugi pristup se odnosi na tendenciju aktivnije participacije vjerskih zajednica u životu društva, što je prisutno kod Katoličke crkve i Islamske zajednice. Politički aktivnije vjerske zajednice posežu za izgradnjom vlastitog institucionalnog okvira djelovanja u oblasti socijalne pomoći. Ovaj pristup se prepoznaje kroz izgradnju institucionalne strukture ili pak kroz podizanja humanitarnog djelovanja na nivo vjerske obaveze.

Prema Lakićeviću (1991: 113), Katolička crkva je zagovarala teoriju da „pravo na političku vlast pripada onome ko pruža zaštitu stanovništvu“, pa se samim tim vidjela kao mogući nositelj svjetovne vlasti. Naklonost Katoličke crkve prema vršenju svjetovne vlasti uticala je na odluke da se unutar Crkve razvija institucionalni pristup provođenja socijalnih programa. Smatrajući se pozvanom da preuzme odgovornost za obezbjeđivanje socijalne podrške ljudima u stanju socijalne potrebe, Katolička crkva je više od ostalih religijskih zajednica izgrađivala institucionalne i organizacione kapacitete za pružanje neposredne pomoći. U tom smislu, Katolička crkva je između dva svjetska rata pokrenula niz socijalnih programa. Istaknutiji programi ovog tipa su bili program *Kruha Svetog Ante*, nastao kao inicijativa franjevacu i program *Caritasa*, institucionalno naslonjen na postojeću infrastrukturu Katoličke Crkve.

3. Za razliku od Katoličke crkve koja ima jedinstvenu strukturu zasnovanu na vrhovnoj religijskoj vlasti Vatikana, Pravoslavna crkva je organizovana na principu samostalnosti (autokefalnost), najčešće povezana uz neki narod ili državu, i sabornost (univerzalnost). Tako postoje, pored Srpske pravoslavne crkve, Makedonska pravoslavna crkva, Ruska pravoslavna crkva, Bugarska pravoslavna crkva i dr. Srpska pravoslavna crkva na tlu Bosne i Hercegovine djeluje kroz četiri eparhija i jedne mitropolije (mitropolija Dabrobosanska, eparhija Banjalučka, eparhija Bihačko-Petrovačka, eparhija Zahumsko-Hercegovačka i eparhija Zvorničko-Tuzlanska) koje se od 1921. godine nalaze u sastavu jedinstvene Srpske pravoslavne crkve.

Značaj participacije religijske zajednice u svjetovnoj sferi socijalne pomoći u islamskoj zajednici najzornije se prepoznaje kod definisanja plaćanja poreza od strane bogatih (*zekat*), koji predstavlja obavezu pomaganja siromašnih kroz porez za karitativne svrhe. Ova obaveza se odnosi na svakog punoljetnog imućnog muslimana, koji raspolaže imovinom iznad nužnog minimuma (*nisab*), da dio svojih dobara ustupi za potrebe siromašnih. Obaveza zekata čini jednu od pet osnovnih dužnosti islama koje svaki musliman treba da ispunjava tokom svog života.⁴ Kako navodi Vuko Pavićević (1980: 294), zekat predstavlja izraz brige islamske zajednice za ostvarivanje principa jednakosti, odnosno, „društveno-moralnu reakciju na socijalne razlike među ljudima, na polarizaciju bogati – siromašni“.

3. DRUŠTVENO-ISTORIJSKI KONTEKST HUMANITARNOG RADA VJERSKIH ZAJEDNICA

Ne ulazeći u razmatranje etnogeneze naroda na ovim prostorima, nesporna je činjenica da je stanovništvo, koje je krajem šestog i početkom sedmog vijeka živjelo na prostoru današnje Bosne i Hercegovine, praktikovalo politeizam slavenskog tipa. Vežanost za prirodu i vjerovanje da njihova sudbina zavisi od porirodних pojava uticalo je da tadašnje stanovništvo teško prihvati novu religiju (hrišćanstvo) koja se zasnivala na monoteističkim principima. Upravo zbog toga, proces pokrštavanja je išao dosta sporo.⁵ *Velika šizma* 1054. godine, koja je podijelila do tada jedinstvenu hrišćansku crkvu na zapadnu (katoličku) sa sjedištem u Rimu (Vatikanu) i istočnu (pravoslavnu) sa sjedištem u Carigradu, otvorila je nove pravce uticaja na religijski život stanovnika u Bosni i Hercegovini.

Kao rezultat otpora procesu pokrštavanja sredinom desetog vijeka pojavila se autohtona Crkva bosanska koja je svoju osnovu crpila iz starog slavenskog paganskog praktikovanja vjere i hrišćanskih dogmi. Crkva bosanska nije priznavala autoritet i

-
4. Osnov islama čine pet temeljnih obaveza (*stubovi islama*) koje treba svaki musliman da ispunjava tokom svog života, a to su: usvajanje i ispovjedanje ključne teološke postavke islama (*vjera* – prvi stub islama); praktiko- vanje/manifestovanje vjere (*molitva* – drugi stub islama); uzdržavanje od hrane, vode, duvana i tjelesnih uživanja tokom mjeseca ramazana (*post* – treći stub islama); obaveza pomaganja siromašnima (*zekat* – četvrti stub islama) i da se bar jednom u svom životu posjeti islamsko svetište Čabu u Meki (*hadžiluk* – peti stub islama) (Pavićević 1980: 289).
  5. Prvi veliki prodor hrišćanstva među slavenskim plemenima desio se za vrijeme cara Iraklija (610-641) na području dalmatinskih gradova. Drugi prodor započeo je sa djelovanjem braće Ćirila i Metodija koje je po pozivu srpskog kneza Rastislava poslao vizantijski car Mihajlo III (842-867) i vizantijski patrijah Fotije 867. godine kako bi širili hrišćanstvo i pismenost među Slavenima (Jovanović, 2013).

vrhovnu vlast rimskog Pape. Imala je posebnu organizacionu strukturu i svoje obrede. Nije se rukovala konvencionalnim hrišćanskim dogmama već je stavljala u prioritet svog naučavanja ostvarivanje sklada prirode i čovjeka (Šidak 1977). U tom kontekstu sasvim je razumljivo da su sljedbenici ove religije imali drugačije svjetonazore. Za njih je siromaštvo bilo vrlina, a bogastvo je bilo prezreno. Isto tako, vrlina je bila i skromnost, a nejednakost je smatrana neprirodnom stanjem zajednice. Princip solidarnosti se zasnivao na prirodnoj povezanosti članova zajednice gdje uslovi života i zajednički problemi diktiraju potrebu međusobnog pomaganja.

Zbog svog stava prema hrišćanskim dogmama i nepoštivanja vrhovne vlasti rimskog Pape, bogumilska crkva je od strane Vatikana proglašena „herezom koju treba uništiti“. Vatikan nastoji na ovom prostoru uspostaviti svoju infrastrukturu i šalje pripadnike franjevačkog reda koji su počeli dolaziti u Bosnu još u trinaestom vijeku. Djelovanje franjevaca odvija se do pada srednjovjekovne Bosne kao i tokom osmanske vladavine, a djelovanje Katoličke crkve u punom kapacitetu započinje tek krajem devetnaestog vijeka uspostavom dijeceze pod austrougarskom vlasti. Tada je ustanovljen i pravni okvir za stvaranje i rad nacionalnih kulturnih, vjersko-prosvjetnih i karitativnih društava (Oršolić 2014).

Osnovni ideal franjevaca je život u siromaštvu i život po jevandlju, što podrazumijeva lična odricanja i pomaganje ljudima u potrebi. Veoma brzo rad franjevaca se proširuje sa čisto misionarske zadaće i pokršćavanja na druge sfere života, a ponajprije na socijalnu, kulturnu i privrednu. Oni su se bavili poljoprivredom, zanatstvom, prosvjetiteljskim i humanitarnim radom. Franjevci su otvarali prve škole, hospicije, prihvatilišta i sirotišta. Posebno se ističe njihov rad na polju socijalnog zbrinjavanja beskućnika.

Promjene koje su uslijedile u socijalnom tkivu evropskih društva krajem devetnaestog vijeka, a bile su rezultat modernizacije, industrijalizacije, proizvodnje za tržište i sve jačih zahtjeva radnika za ostvarivanje svojih prava, zahtjevale su redefinisane tradicionalnih hrišćanskih dogmi. Prvi dokument koji propituje dotadašnje nedodirljive hrišćanske dogme bila je enciklika *O novim stvarima* („*Rerum novarum*“) pape Lava XIII iz 1891. godine u kojoj se po prvi put postavlja pitanje socijalnog položaja radnika i odnosa Crkve prema istom. To je bio pokušaj uspostavljanja balansa između obaveza i međusobnih odnosa radnika i poslodavaca u procesu proizvodnje na način kako je to vidjela Crkva. U tom dokumentu Crkva opravdava postojanje privatne svojine, proglašava rad kao sredstvo ostvarivanja cilja ovozemaljskog života i veliča njegov značaj za razvoj društva. Naglašava se važnost i potreba poboljšanja aktuelnog položaja radnika i poziva na zajedničko djelovanje

vlasnika fabrika i radnika na uspostavljanju socijalno pravednijih odnosa. Država se poziva na veće uključivanje u regulisanje socijalnih pitanja, donošenje državnih socijalnih mjera i socijalnog zakonodavstva. Istovremeno, Crkva se protivi i energično odbacuje radikalne stavove socijalističkih pokreta tog doba o ukidanju privatne svojine, kapitalizma i kapitalističkih odnosa u društvu (Kršćanska sadašnjost 1991).

Reformski procesi u Katoličkoj crkvi nastavljeni su i tokom burnog dvadesetog vijeka. Svjetski ratovi, širenje socijalizma, globalna kriza, demografska eksplozija, naučno-tehnološka dostignuća i širenje novih moralnih vrijednosti primorali su Katoličku crkvu na daljnja preispitivanja svojih socijalnih učenja. Do kulminacije je došlo na Drugom vatikanskom koncilu 1963. godine, kada je Papa Ivan XXIII (tzv. Crveni papa) doveo u pitanje do tada konzervativnu politiku Svete stolice prema savremenim dešavanjima u svijetu. Na polju socijalnih pitanja od velike važnosti su bila nova tumačenja položaja čovjeka u društvu iz čega su proizašli novi važni socijalni principi katoličkog naukovanja, a to su: solidarnost i supsidijarnost, opšte dobro, pravda, participacija te „preferencijalna opcija za siromašne“ (Kršćanska sadašnjost 1986; Valković 1993).

Uslovi u kojima je djelovala Srpska pravoslavna crkva nisu joj bili naklonjeni⁶. Osmanska vlast, a potom Austro-Ugarska, nisu davale prostor širenju uticaja Srpske pravoslavne crkve. Crkva gotovo da je istisnuta iz javnog života što ju je usmjerilo ka djelovanju prema porodici i porodičnom životu. Zato se Crkva okreće veličanju porodičnih vrijednosti i čuvanju etničkog i religijskog identiteta kao odgovor na stanje u kome se našla.

Zbog siromaštva i političke nemoći Srpska pravoslavna crkva je bila usmjerena na podržavanje patriahalno-zemljoradničke kulture, koja je funkcionisala na bazi rođačke i komšijske solidarnosti – mobe⁷. (Žegarac 1999: 59). Stalne prijetnje od suspenzije etničkog i religijskog identiteta prisilile su pravoslavni živalj na polulegalan način provođenja vjerskih obreda. U tom kontekstu je potrebno posmatrati i jedinstvenu kulturalnu pojavu unutar pravoslavnih zajednica na ovim prostorima, a to su srpske porodične slave koje pored očuvanja nacionalnog, kulturnog i vjerskog

-
6. Iako je u Osmanskom Carstvu uspostavljen sistem religijskog pluralizma (miletski sistem) kojim je bilo zagarantovano institucionalno iskazivanje i okupljanje pripadnika drugih vjera, na polju javnog života sloboda vjeroispovijesti je bila pod stalnim pritiskom procesa islamizacije.
  7. Pod mobama se podrazumijeva tradicijski običaj uzajamne pomoći suseljana pri većim poslovima koje treba završiti u jednome mahu ili u što kraćem roku (gradnja kuće, košnja, žetva, vršidba, berba ...). Ovaj vid organizovanja i međusobnog pomaganja je imao veliku istorijsku ulogu u održavanju solidarizma na prostoru Bosne i Hercegovine.

identiteta imaju ulogu i u razvijanju ideje solidarizma i socijalnog djelovanja. U socijalnom smislu postojanje porodičnih slava usmjereno je na jačanje porodične solidarnosti i razvijanje mehanizama međusobne pomoći njenih članova.

Islam se pojavio na području Bosne i Hercegovine sredinom petnaestog vijeka kao sastavni dio ratnih osvajanja i ekspanzije Osmanskog Carstva. Sa novom vjerom došle su nove vrijednosti, novi životni stilovi i nove navike. Domicilno stanovništva iz temelja mijenja organizaciju života u zajednici, porodične odnose i lične životne navike. Kao i ostale monoteističke religije, islam je zasnovan na poistovjećivanju svjetovnog i duhovnog u svakodnevnom životu. On je eksplicite propagirao jedinstvo vjere i svjetovne vlasti koja se otjeotvoruje u vrhovnom autoritetu – Bogu (*Alahu*), a sultan kao neprikosnoveni svjetovni poglavar ima značaj onoga koji u praktičnom smislu vrši sveopštu vlast nad podanicima. Dužnost je svakog svjetovnog nosioca vlasti da vlada u skladu sa Alahovim zakonima koji su utemeljeni na moralnim načelima islamskog učenja. Upravo zbog te činjenice uticaj islama je bio tako veliki i dugovječan. Prošlo je dosta vremena kako bi taj uticaj počeo blijediti. Uporedo sa slabljenjem Osmanskog Carstva smanjivao se uticaj šerijatskog prava. Dolaskom Austro-Ugarske u drugoj polovici devetnaestog vijeka na ovim prostorima jača građansko zakonodavstvo utemeljeno na vladavini privatnog kapitala i zapadnoevropskim tradicijama. U oblastima socijalne politike to je značilo uspostavljanje zakonom utemeljenih socijalnih prava. Međutim taj proces je išao dosta sporo tako da su tradicijski oblici dobrovoljne uzajamne pomoći i dalje ostali dominantan model humanitarnog rada u Bosni i Hercegovini.

4. PRAKSE HUMANITARNOG RADA RELIGIJSKIH ZAJEDNICA

Najveći doprinos vjerskih zajednica razvoju humanitarnog rada zabilježen je u periodima kriza kada se od njih i očekivalo da djeluju u konkretnim situacijama. Zbog prirode učenja koja su propagirali vjerske zajednice su provodile razne aktivnosti kojima je bio cilj pomaganje licima u stanju socijalne potrebe. Svoje povremene milosrdne akcije pretvarale su u permanentne aktivnosti humanitarnih organizacija koje su našle svoje mjesto u društvu tamo gdje država iz različitih razloga nije uspostavila systemska rješenja. Dok nisu počeli djelovati državni sistemi socijalne sigurnosti dobrovoljni rad humanitarnih vjerskih organizacija je bio jedini oblik pomoći na koji se moglo računati u kriznim situacijama. Intezitet angažmana vjerskih humanitarnih organizacija je zavisio i od položaja vjerskih zajednica u društvu. Period od 1945. do 1990. godine, doba socijalizma, karakteriše radikalna odvojenost crkve

i države. Religioznost je bila potisnuta u sferu privatnosti, a javno angažovanje vjerskih zajednica bila je svedena isključivo na obavljanje religijskih poslova. Takva situacija nije podrazumijevala sistemski legitiman javni humanitarni rad vjerskih zajednica. Bila im je uskraćena državna podrška koju su imali u periodu Kraljevine Jugoslavije. Istovremeno, preduzimane su političke aktivnosti da se stanovništvo ideološki udalji od vjere i crkve. Religijske zajednice su svoj humanitarni rad svele na veoma uzak krug aktivnosti, i to isključivo prema malom broju stanovništva koje država nije u dovoljnoj mjeri prepoznala sa aspekta stanja socijalne potrebe, obično pripadnicima vlastite etničke zajednice. Prema riječima Lakičevića (1991: 111), milosrdne aktivnosti religijskih zajednica koje su se tokom istorije nalazile na području bivše Jugoslavije bile su, i to u minimalnom obimu, vezane za „organizovanje pojedinačnih socijalnih akcija prikupljanja materijalnih sredstava za siromašne, organizovanje javnih kuhinja za socijalno ugrožena lica, organizovanje prihvatilišta za beskućnike, domova za starija lica i djecu bez roditeljskog staranja, organizovanje usluga kućne njege za bolesne i lica sa invaliditetom i dr“.

Historijski gledano, osnivanje vjerskih humanitarnih organizacija je pratilo vjersko-nacionalnu izdiferenciranost stanovništva, ali njihov rad na terenu se nije ograničavao isključivo na pripadnike vlastite konfesije. U periodu od kraja devetnaestog vijeka pa do danas na području Bosne i Hercegovine, sa povremenim prekidima, djelovalo je nekoliko vjerskih humanitarnih organizacija. Tako su biskupije Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini formirale mrežu *Caritasa*, Srpska pravoslavna crkva neposredno je podržavala rad *Dobrotvora* i osnivač je fondacije *Čovekoljublje*, Islamska zajednica stoji iza rada *Merhameta*, a Židovska zajednica Bosne i Hercegovine je osnivač humanitarnog udruženja *La Benevolencija*. Rad ovih organizacija je prepoznat kao sastavni dio šire društvene mreže čineći, zajedno sa javnim sistemom socijalne zaštite, jedinstvenu oblast društvene podrške socijalno osjetljivim grupama građana.

Nastali iz potrebe da se objedine sve humanitarne aktivnosti, programi socijalne podrške Katoličke crkve su najorganizovanije i najaktivnije karitativne aktivnosti u Bosni i Hercegovini. Posebno su aktivni na polju brige o siromašnima, starim osobama, bolesnima i unesrećenima nakon prirodnih nepogoda. Pored *Caritasa*, u okviru Katoličke crkve na tlu Bosne i Hercegovine djelovale su organizacije *Sestre milosrdnice*, *Klanjateljice krvi Kristove*, *Kćeri božije ljubavi* i *Služavke malog Isusa*. Sve one su imale prevashodno karitativni karakter i bile usmjerene prema pružanju pomoći siromašnima i bolesnima te vaspitanju djece i mladih (Bašić 2022).

Srpska pravoslavna crkva je imala povlašten položaj u Kraljevini Jugoslaviji pa je to iskoristila da svoj humanitarni rad podvede pod poluinstitucionalni oblik držav-

ne pomoći. Njen dobrotvorni rad se ogledao u pružanju aktivne podrške radu humanitarnih organizacija *Dobrotvor* (osnovan 1911) i *Kolo srpskih sestara* (osnovano 1906). U tom periodu Srpska pravoslavna crkva je bila posebno angažovana u borbi protiv alkoholizma kao jednog od najprisutnijih socijalnih problema u društvu. Posredstvom udruženja *Pobratimstvo* Crkva je u međuratnom periodu provodila preventivne programe i programe odvikavanja od alkohola, a prema Bašić (2022: 91), putem *Srpske dobrotvorne zadruga* (osnovane 1925) podržala je osnivanje *Prvog srpskog dječijeg zabavišta*, kao i programe novčane pomoći siromašnim đacima, starima i bolesnima.

Neposredan humanitarni angažman Srpska pravoslavna crkva praktikuje još od perioda svog osnivanja. Naime, Sveti Sava je uveo praksu organizovanog milosrdnog rada u dva najznačajnija srednjovjekovna srpska manastira – Studenici i Hilandar. On je pitanja socijalnog zbrinjavanja i ostvarivanja socijalne pravde unio u prvo pisano pravilo ponašanja vjernika, *Nomokanon – Zakonopravilo*.

Razvoju humanitarnog rada Srpske pravoslavne crkve je doprinijela i praksa periodičnih obilazaka vjernika u njihovim domovima (*veliko i malo osvećenje vodice*). Ovaj obred, pored religijskog značenja, ima svoju socijalnu funkciju. Naime, prilikom „bacanja vodice“, odnosno, obilaska kuća, sveštenik se upoznaje sa socijalnim stanjem svojih parohijana. Porodice koje su u stanju socijalne potrebe time budu prepoznate, a sveštenik sa svojim parohijanima organizuje neposrednu pomoć koja može biti novčana ili materijalna. Ovaj mehanizam često je korišten u vremenima kriza kada nisu postojali državni sistemi podrške.

Na razvoj humanitarnog rada u muslimanskoj zajednici presudan uticaj imao je razrađen mehanizam pomoći siromašnima kroz ispunjavanje vjerskih obaveza – davanja zekata, sadake, dijeljenje kurbana i zavještanje zadužbina (vakufi). Zbog svoje koncepcije vladanja i organske veze sa svjetovnom vlasti šerijatski mehanizmi podrške siromašnim građanima postali su sastavni dio tradicije muslimanske zajednice u Bosni i Hercegovini. Iako je humanitarni rad u muslimanskoj zajednici bio prisutan od samog dolaska osmanske vlasti, formiranjem *Merhameta* 1912. godine uspostavlja se prvi institucionalni oblik podrške. Djelovanje *Merhameta* do 1946. godine, kada je zabranjen od nove komunističke vlasti, bilo je usmjereno na sljedeće aktivnosti: osnivanje sirotinjskog doma za starija lica, pružanje materijalne pomoći neopskrbljenim i za rad nesposobnim licima, podrška u zapošljavanju sa posebnim akcentom na zapošljavanje mladih. Prema Bašić (2022), prvi angažman *Merhamet* je ostvario u gradu Sarajevu da bi se kasnije proširio na cijelo područje Bosne i Hercegovine, a svoje djelovanje je obogatio novim sadržajima kao što su

borba protiv alkoholizma i pomoć porodicama koje se nađu u stanju socijalne ugroženosti zbog prirodnih nesreća i ratnih stradanja. Posebno treba istaći značaj osnivanja ženske sekcije *Merhameta* 1930. godine, koja je imala za cilj opismenjavanje i moralno vaspitanje muslimanki.

Nakon propasti socijalizma i uspostave nove vlasti 1991. dolazi do revitalizacije značaja i uloge religijskih zajednica u društvenom tkivu Bosne i Hercegovine, ali to više nije podrazumijevalo isti ideološki koncept zasnovan na potpunoj razdvojenosti svjetovnog i religijskog. Naime, u skladu sa principima sekularne liberalne tradicije, poslije tranzicije vlasti 1991. godine, u Bosni i Hercegovini je zadržana institucionalna i funkcionalna odvojenost sfere državnog i vjerskog autoriteta uz istovremenu prepoznatljivost važne društvene uloge vjerskih u ostvarivanju socijalne pravde. Upravo zbog toga, oblast humanitarnog rada vjerskih zajednica dobija novu razvojnu dinamiku. Humanitarni rad vjerskih zajednica postaje sastavnim dijelom šireg konteksta uspostave tzv. mješovitog sistema socijalne zaštite zasnovanog na ravnopravnom učešću javnog (državnog), privatnog i nevladinog sektora (Lepir 2009).

Prema Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 5/04) definisano je da crkve i vjerske zajednice ostvaruju svoj rad u oblasti kulture, prosvjetne, odgojno-obrazovne, socijalne, zdravstvene, humanitarne djelatnosti, održavanje grobalja i druge djelatnosti od interesa za građane. Sve vjerske zajednice u BiH preko svojih humanitarnih društava imaju organizovane javne kuhinje za najsiromašnije stanovništvo, brinu se o starim i nemoćnim, pružaju medicinske i obrazovne usluge. Uputstvom o provođenju zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 28/19) su bliže regulisani kriterijumi za učešće vjerskih zajednica u humanitarnom radu.

Danas su vjerske zajednice prisutne u svim sferama života ljudi u Bosni i Hercegovini, a humanitarni rad vjerskih zajednica je prepoznat kao sastavni dio ukupne brige društva o socijalno ugroženim. Religijske zajednice praktikuju dobrovoljni i humanitarni rad u oblastima kulture, prosvjetne, vaspitno-obrazovne, socijalne podrške i zdravstvene njege, a država je to prepoznala i unijela u zakone koji regulišu oblast socijalne podrške. Poseban značaj vjerske zajednice su posvetile zbrinjavanju izbjeglog i raseljenog stanovništva tokom rata devedesetih godina prošlog vijeka, gdje su putem inovativnih socijalnih usluga uspostavile standarde postupanja, posebno u oblasti socijalne zaštite i podrške izbjeglom i raseljenom stanovništvu.

5. ZAKLJUČAK

Religijske zajednice u Bosni i Hercegovini su u značajnoj mjeri uticale na definisanje ciljeva socijalnog razvoja i kreiranje socijalnih odnosa u društvu. One su oblikovale moralne vrijednosti, uticale na društvena kretanja i prakse postupanja prema socijalno osjetljivim kategorijama, te bile dio rješenja životnih problema ljudi. Propovijedi i neposredne akcije koje su provođene, osim što su direktno poticale na pružanje pomoći socijalno ugroženima, oblikovale su javno mnijenje i time uticale na javne (državne) politike socijalnog staranja. Jedno od ključnih pitanja koje je zaokupljalo religijske zajednice u prošlosti bio je odnos prema siromaštvu i dužnosti milosrđa, a posebno u vremenima kada država nije bila konstituisana u svom punom obliku, odnosno kada nisu bili razvijeni državni sistemi socijalne sigurnosti ili kada država nije imala resurse da odgovori na narasle socijalne rizike.

Proizašlo iz svetih knjiga učenje o fundamentalnom odnosu prema čovjeku i potrebi milosrđa odredilo je karakter humanitarnog rada vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. S druge strane, taj rad se odvijao pod uticajem specifičnih historijskih i društveno-političkih okolnosti. Katolička crkva je izgradila posebnu organizacionu strukturu za pomoć ljudima u stanju socijalne potrebe zasnovanu na težnji da se što više uključi u svjetovnu mrežu socijalne podrške te da se na taj način nametne kao značajan subjekt u rješavanju problema za koje je odgovorna država. Islamska zajednica svoj humanitarni rad je provodila u skladu sa veoma detaljno razrađenim postavkama šerijatskog prava i obavezama bogatih da pomažu siromašne, što proizlazi iz prirode učenja Kur'ana o jedinstvu svjetovne i religijske vlasti. Srpska pravoslavna crkva se držala isključivo vjerskog tumačenja obaveze svakog vjernika da čini akte milosrđa, dok je crkva dužna da pomaže i pokreće opšte socijalne akcije.

Treba naglasiti da su krize prouzrokovane čestim ratnim sukobima, nestabilnim ekonomskim i socijalnim prilikama, opštom neizvjesnosti, bile plodno tlo za socijalni angažman vjerskih zajednica. Bez njihovog djelovanja oblast socijalne brige i socijalne pomoći zasigurno bi bila siromašnija, a građani bi bili uskraćeni za široku lepezu različitih oblika neposredne pomoći koji su u prošlosti bile organizovani pod okriljem samostana, medresa, manastira, parohija i vjerskih humanitarnih organizacija.

Aktuelni trenutak u kojem se stanovništvo Bosne i Hercegovine nalazi ne isključuje potrebu većeg angažovanja vjerskih zajednica upravo na polju humanitarnog rada i socijalne podrške. Naprotiv, slabosti javnih sistema socijalnog staranja i povećan obim socijalnih potreba stanovništva ostavljaju veliki prostor za

angažman vjerskih zajednica. Oblast socijalne podrške i humanitarnog rada se i dalje nameće kao veoma prihvatljiva alternativa većem učešću u javnom životu i političkom djelovanju vjerskih zajednica. Ujedno, to se čini jednim od najdjelotvornijih načina širenja uticaja vjere među stanovništvom, ali i efikasnim modelom međureligijske saradnje i međusobnog razumijevanja, što su pitanja koja konstantno opterećuje međunacionalne odnose u Bosni i Hercegovini. U tom kontekstu, osim doprinosa socijalnoj zaštiti ugroženih, humanitarno djelovanje vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini treba posmatrati i kao resurs u rješavanju međunacionalnih i međureligijskih nesporazuma.

LITERATURA

1. Agencija za statistiku BiH (2019), *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini – etnička/nacionalna pripadnost, vjeroispovjest i maternji jezik*; dostupno na: https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/K2_S_E.pdf
2. Bašić, Sanela (2022), *Socijalni rad u BiH. Društveni uvjeti i profesionalne perspektive*, Univerzitet u Sarajevu – Fakultet političkih nauka, Sarajevo
3. Benić, Đuro (2017), "Ekonomске misli i koncepti u Kur'anu", *Ekonomсka misao i praksa*, 26(2), 429-451.
4. Bobanović, Lucija (2005), "Institucija harema na osmanskom dvoru", *Ethnologica Dalmatica*, 14, 117-140.
5. Boff, Leonardo (1983), "Teologija oslobođenja", *Svesci*, 52, 14–16.
6. Bošnjak, Branko (1983) *Od Aristotela do renesanse*, Filozofska hrestomatija, tom II., Matica Hrvatska, Zagreb
7. Brunović, Karlo (2017), "Položaj žena u islamu: suodnos kulture i religije", *Filozofska istraživanja*, 37(4), 763–777.
8. Cvitković, Ivan (2007), *Socijalna naučavanja u religijama*, NUB BiH, Sarajevo
8. Dirkem, Emil (1982), *Elementarni oblici religijskog života*, Prosveta, Beograd
9. *Drugi vatikanski koncil – dokumenti* (1986), Kršćanska sadašnjost, Zagreb
10. Alexander, David, Pat Alexander (ur.) (1987), *Religije svijeta – enciklopedijski priručnik*, Kršćanska sadašnjost i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
11. Jovanović, Gordana (2013), "Sveti Ćirilo i Metodije – misionari među Slavenima", *Kultura*, 2, 138, 11-25.

12. Lakičević, Dušan (1991), *Socijalna politika*, Savremena administracija, Beograd
13. Lepir, Ljubo (2009), "Procjena potreba za daljnju profesionalizaciju NVO-a i standardizaciju njihovih usluga", u: Ninković-Papić, Ranka (ur.), *Jačanje profesionalnih kapaciteta nevladinih organizacija*, IBHI, Sarajevo, 9-34.
14. Marić, Franjo (1996), *Pregled pučanstva Bosne i Hercegovine između 1879. i 1995. godine*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb
15. Minkov, Anton (2004), *Conversion to Islam in the Balkans. Kisve Bahasi Petitions and Ottoman Social Life, 1670-1730*, Brill, Boston - Leiden
16. Mrduljaš, Saša (2018), "Broj Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine u Turskoj", *Mostariensia*, 22 (2), 149–162.
17. Oršolić, Marko (2014), "Karitativna djelatnost vjerskih zajednica", u: Kuburić, Zorica, Ana Zotova (ur.), *Humanitarni rad vjerskih zajednica*, CEIR, Novi Sad, 181-184.
18. Ostojić, Kata (2018), "Djelovanje Caritasa u Bosni i Hercegovini", *Hum*, XIII/20, 215-235.
19. Pavičević, Vuko (1980), *Sociologija religije sa elementima filozofije religije*, BIGZ, Beograd
20. Šidak, Jaroslav (1977), "Heretička „Crkva bosanska“, *Slovo – časopis staroslavenskog instituta*, 27, 149-184.
21. Spahić-Šiljak, Zilka (2007), *Žene, religija i politika*, IMIC Zajedno – CIPS – TPO, Sarajevo
22. Valković, Marijan (ur.) (1991), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka – socijalni dokumenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
23. Šušnjara, Snježana (2011), "Školovanje ženske djece u vrijeme osmanske okupacije 1463-1878.", *Školski vjesnik*, 60 (4), 527-524.
24. Valković, Marijan (1993), *Socijalni nauk Crkve i socijalna politika*, *Revija za socijalnu politiku*, 1(1), 15-23.
25. Vasilj, Snježana, Srećko Džaja, Marko Karamatić, Tomo Vukšić (1993), *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*, Hrvatsko kulturno društvo "Napredak", Sarajevo
26. Veljačić, Čedomil (1983), *Filozofija istočnih naroda*, Filozofska hrestomatija, tom XII., Matica Hrvatske, Zagreb
27. Vranić Mitrić, Maja, i Dragomir Janković (2010), "Srpska pravoslavna crkva i dobrotvorni rad", u: Đorđević, Dragoljub (ur.), *Mogućnosti i dometi socijalnog učenja pravoslavlja i Pravoslavne Crkve*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 403-420.

28. Žegarac, Nevenka (1999), "Dobrovoljni sektor i socijalna politika", u: Milosavljević, Milosav, Ivan Vidanović (ur.), *Socijalni rad i dobrovoljne socijalne aktivnosti*, Naučno-istraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd

HUMANITARIAN WORK OF RELIGIOUS COMMUNITIES AS THE BASIS OF THE PRACTICE OF SOCIAL CARE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary:

The article discusses the contribution of the humanitarian activities of the most represented religious communities in Bosnia and Herzegovina to the development of the practice of social care and social support. The influence of the social teachings of the Catholic, Orthodox, and Islamic religious communities, whose ideological foundations are found in the Bible and the Qur'an, is considered. The article provides an overview of the historical conditioning of the practice of social activities of religious communities, with a special focus on the periods when the state's response to the difficulties of citizens' lives was weak and when space was left for religious communities to engage and practice in the areas of protection and support for socially sensitive groups of the population. Solidarity and voluntariness were the ideological foundations, and charity was the mechanism for practicing the social protection function of religious communities in the territory of Bosnia and Herzegovina in the past but also today. The article ends with the message that the area of social activism and charitable work of religious communities is an area of better interreligious and interethnic understanding and cooperation in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: humanitarian work; religious communities; social teachings of religions

Adresa autora

Author's address

Ljubo Lepir
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
ljubo.lepir@fpn.unibl.org

